

กระบวนการผลิตซ้ำประติมากรรมเมืองหลวงพระบาง
ในฐานะเมืองมรดกโลก
The Reproduction of LuangPrabang Sculpture
in the World Cultural Heritage

กิตติกรณ์ บำรุงบุญ¹

Kittikorn Bumroongboon

นิยม วงศ์พงษ์คำ²

Niyom Wongpongkham

ธีระยุทธ์ เพ็งชัย³

Teerayut Pengchai

¹ นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาวิจัยศิลปะและวัฒนธรรม
คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

² รองศาสตราจารย์, ดร.
สาขาวิชาวิจัยศิลปะและวัฒนธรรม
คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

³ ผู้ช่วยศาสตราจารย์, ดร.
สาขาวิชาออกแบบผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี

บทคัดย่อ

บทความนี้ต้องการสะท้อนให้เห็นถึงกระบวนการเปลี่ยนอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเป็นสินค้า และกระบวนการผลิตซ้ำของผลงานประติมากรรมหลวงพระบางในฐานะเมืองมรดกโลก ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการวิจัยเรื่อง ศิลปกรรมเมืองหลวงพระบาง : อัตลักษณ์และกระบวนการผลิตซ้ำในฐานะเมืองมรดกโลกซึ่งเป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยนำแนวคิดการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม แนวคิดมาร์กซิสต์สายวัฒนธรรมนิยมแนวคิดความสัมพันธ์ของอำนาจในทัศนะของแอนโทนีโอ แกรมซี มาเป็นกรอบในการวิเคราะห์ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกับประติมากรรมเมืองหลวงพระบาง ซึ่งทำให้ทราบว่า กระบวนการของการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ของประติมากรรมในเมืองหลวงพระบาง ประกอบไปด้วย กระบวนการของการถูกทำให้เป็นสินค้าเพื่อรองรับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ระบบตลาด และกระแสทุนนิยมที่มาพร้อมกับการเป็นเมืองมรดกโลก โดยได้ถูกทำให้เกิดกระบวนการผลิตที่เป็นไปตามเงื่อนไขทางการตลาดของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว โดยใช้ประโยชน์จากทุนวัฒนธรรมของศิลปกรรมเมืองหลวงพระบางตามแนวคิดเศรษฐศาสตร์การเมืองอันส่งผลต่อการครอบงำทางความคิดและการผลิตทางวัฒนธรรมของเมืองหลวงพระบาง

คำสำคัญ : การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม, ประติมากรรม, อัตลักษณ์, มรดกโลก

Abstract

This article needs to reflect the process about commodification of changing the cultural identity as a product and the reproduction of Luang Prabang sculpture as a World Heritage Site. This article is the one part of the research on the Luang Prabangart's identity and reproduction of world cultural heritage and this is a qualitative research. The researcher introduced the concept of cultural reproduction with Marxist concept of popular culture, the concept of power relations in the view of Antonio Gramsci is a framework for analyzing phenomena occurring

with the sculptures of Luang Prabang. That makes sense about the process of altering the identity of the sculpture in Luang Prabang includes the process of being marketed to the tourism industry, the market system and capitalism that comes with being a World Heritage City. The production process is in line with the market conditions of the tourism industry and utilizing the cultural capital according to the concept of political economy, which affects the domination of thought and cultural production of Luang Prabang.

Keywords : Cultural Reproduction, Sculpture, Identity, World Heritage

บทนำ

บทความนี้ต้องการที่จะนำเสนอกระบวนการผลิตซ้ำของประติมากรรมเมืองหลวงพระบางในฐานะเมืองมรดกโลก โดยได้นำข้อมูลจากส่วนของประวัติศาสตร์ประติมากรรมเมืองหลวงพระบางและอัตลักษณ์ของประติมากรรมเมืองหลวงพระบางมาร่วมในการวิเคราะห์ เพื่อนำมาเปรียบเทียบให้เห็นความแตกต่างและความเปลี่ยนแปลงตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งจะนำไปสู่การหาค้นหาคำตอบลักษณะและประเด็นการผลิตซ้ำของประติมากรรมเมืองหลวงพระบาง โดยในเนื้อหาของบทความนี้ผู้วิจัยได้บูรณาการแนวคิดการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม ของ เรย์มอนด์วิลเลียมส์ (Raymond Williams) และแนวคิดมาร์กซิสต์สายวัฒนธรรมนิยม (culturalism) ทั้งที่เป็นวัฒนธรรมของมวลชน วัฒนธรรมจากความสัมพันธ์เชิงอำนาจและวัฒนธรรมของภพพามา รวมทั้งการบูรณาการแนวคิดความสัมพันธ์ของอำนาจในทัศนะของแอนโทนีโอ แกรมสกี (Antonio Gramsci) โดยเน้นไปที่การให้ความสำคัญกับส่วนรวมทั้งหมด (Totality) ในการวิเคราะห์ประติมากรรมเมืองหลวงพระบางในฐานะเมืองมรดกโลกจะใช้ลักษณะของการมองว่าประติมากรรมเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมและเป็นวิถีชีวิตไม่ว่าจะเป็นชีวิตทางวัตถุทางปัญญาหรือทางจิตวิญญาณ และให้ความสำคัญกับการบรรจุค่านิยมที่สนับสนุนให้ความชอบธรรมแก่โครงสร้าง

อุดมการณ์ที่มีอยู่แต่ในผลงานประติมากรรมแต่ละประเภทโดยเฉพาะอย่างยิ่งประติมากรรมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อตามพระพุทธศาสนา

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อสะท้อนให้เห็นถึงกระบวนการเปลี่ยนอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเป็นสินค้า และกระบวนการผลิตซ้ำของผลงานประติมากรรมหลวงพระบางในฐานะเมืองมรดกโลก

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยได้ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเปลี่ยนอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเป็นสินค้า และกระบวนการผลิตซ้ำของผลงานประติมากรรมหลวงพระบางในฐานะเมืองมรดกโลก รวมทั้งปัญหาอุปสรรคของกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ของศิลปกรรมที่เป็นอัตลักษณ์หลวงพระบางซึ่งเป็นการบูรณาการข้อมูลทั้งทางด้านอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่มีอยู่แต่เดิม และอัตลักษณ์ที่ถูกนิยามขึ้นมาใหม่ ทั้งจากกระแสการเป็นมรดกโลก และจากคนในชุมชนท้องถิ่นหลวงพระบาง ในกระบวนการผลิตซ้ำงานศิลปกรรม

โดยมีกลุ่มเป้าหมายในการรวบรวมข้อมูล ประกอบไปด้วย 1) กลุ่มเป้าหมายระดับปัจเจกบุคคล ได้แก่ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในเมืองหลวงพระบาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ประกอบไปด้วย กลุ่มผู้รู้ (Key Informants) กลุ่มผู้ปฏิบัติ (Casual Informants) กลุ่มผู้เกี่ยวข้อง (General Informants) และยินดีให้ความร่วมมือและพร้อมที่จะมีส่วนร่วมในการวิจัยอย่างแท้จริง และ 2) กลุ่มเป้าหมายระดับองค์กร และเครือข่าย ได้แก่ องค์กรแห่งการท่องเที่ยวลาว และสำนักงานแห่งวัฒนธรรมแขวง (หลวงพระบาง) ซึ่งเป็นพื้นที่สำคัญที่มีส่วนผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมและผลิตซ้ำงานศิลปกรรม ที่กำกับดูแลด้านอัตลักษณ์หลวงพระบางในฐานะเมืองมรดกโลก

ผลการวิจัย

ประติมากรรมสำคัญของเมืองหลวงพระบาง

ตามประวัติศาสตร์ความเป็นมาพบว่าเมืองหลวงพระบางเป็นเมืองหลวงเก่าของอาณาจักรล้านช้าง อันรุ่งเรืองในอดีต ตั้งอยู่ทางทิศเหนือห่างจากนครหลวงเวียงจันทน์ ซึ่งเป็นเมืองหลวงในปัจจุบันของประเทศลาว ประมาณ 400 กิโลเมตร ซึ่งเมืองหลวงพระบางนี้ตั้งอยู่บนแม่น้ำ 2 สายไหลมาบรรจบกัน ประกอบไปด้วยแม่น้ำโขง และ แม่น้ำคาน ซึ่งแต่เดิมนั้นดินแดนนี้มีชื่อว่า เมืองขวา ซึ่งเป็นพระนามเดิมของเจ้าพระยาขอมผู้ปกครองเมือง จากนั้นต่อมาเจ้าขุนลอโอรสของขุนบรมได้เดินทางจากเมืองแถง ปัจจุบันคือเมืองเดียนเบียนฟู ประเทศเวียดนาม ได้เดินทางมาพบดินแดนนี้และทรงมีดำริว่าเป็นพื้นที่ที่เหมาะสมแก่การตั้งบ้านเรือนจึงได้ผลักดันให้ชนพื้นเมืองเดิมที่เป็นชาชาติขอมถอยร่นลงไปทางเมืองน่านและเมืองเวียงจันทน์ และได้ตั้งถิ่นฐานโดยคนที่ติดตามมาแทน แต่ถึงอย่างไรก็ตามยังพบว่าชาวขอมจำนวนหนึ่งไม่ได้ถอยร่นลงไปทางใต้ แต่ยังคงตั้งถิ่นฐานอยู่ที่เดิมนับตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งคนเหล่านี้มีชื่อเรียกว่า กลุ่มของขมุข่าหรือลาวเทิง นั่นเอง

จากความหลากหลายทางชาติพันธุ์และความเชื่อ ส่งผลให้เมืองหลวงพระบางนั้นมีวัฒนธรรมที่หลากหลายและเก่าแก่ จะเห็นได้จากสิ่งปลูกสร้างทางสถาปัตยกรรม ผลงานประติมากรรม และศิลปกรรมในรูปแบบต่างๆ ทั้งที่เป็นวัตถุโบราณ ปูนียสถาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งผลงานประติมากรรมที่มีความเชื่อมโยงกับพระพุทธศาสนา เช่น สถาปัตยกรรมเก่าแก่หลายแห่งที่ปรากฏการประดิษฐานพระพุทธรูปไว้เพื่อการสักการบูชา ภายในโบสถ์ สิม หรือวิหารทางพระพุทธศาสนา พบว่าจะมีประติมากรรมพระพุทธรูปประธานปางมารวิชัยหรือปางสมาธิ ล้อมรอบด้วยพระพุทธรูปในปางต่างๆ โดยพระพุทธรูปที่เป็นองค์พระประธานมักนิยมสร้างด้วยอิฐลงรักปิดทอง โดยมีฐานเป็นแท่นเหลี่ยมประกรอบด้วยบัวหงายและบัวคว่ำประดับด้วยลายลาวที่ทำจากปูนปั้นลงรักปิดทอง

ภาพประกอบที่ 1 ประติมากรรมพระพุทธรูปพระประธานที่สร้างจากทองสำริดที่ใหญ่ที่สุดของเมืองหลวงพระบางประดิษฐานอยู่ที่วัดวิหารวัดมโนรม

นอกจากที่จะพบประติมากรรมทางศาสนาในโบสถ์ สิม หรือวิหารแล้วยังพบว่าในเมืองหลวงพระบางมีการค้นพบแหล่งประดิษฐานพระพุทธรูป เช่น ถ้ำตึง ซึ่งมีพระพุทธรูปประดิษฐานอยู่เป็นจำนวนมาก ส่วนใหญ่เป็นพระพุทธรูปที่ทำจากไม้ โดยไม้ที่นำมาสร้างจะเป็นไม้ที่มีความหมาย และทรงคุณค่าตามความเชื่อ เช่น ไม้จวง ไม้จัน ไม้คูณ

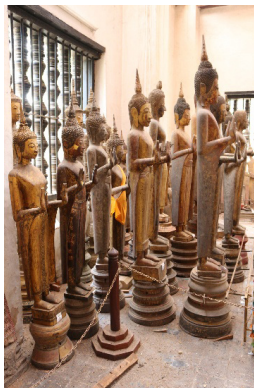

ภาพประกอบที่ 2 ประติมากรรมพระพุทธรูปไม้ที่ถ้ำตึง

ประติมากรรมพระพุทธรูปในเมืองหลวงพระบางยังปรากฏว่ามีการใช้วัสดุหลายอย่างในการสร้าง เช่น พระพุทธรูปที่สร้างจากหินในศิลปะขอมที่วัดวิซุนและทำยวิหารวัดทาดหลวงโดยพระพุทธรูปที่สำคัญของเมืองหลวงพระบางคือพระบาง ซึ่งเป็นพระพุทธรูปยืนยกพระหัตถ์ทั้งสองขึ้นแสดงปางประทานอภัย ตามประวัติเล่าว่าพระเจ้าฟ้างุ้มได้นำมาจากเขมรพร้อมกับพระมหาปาสมันตเถระและพระมหาเทพลังกา ปัจจุบันประดิษฐานในหอพิพิธภัณฑ์ เมืองหลวงพระบาง

ภาพประกอบที่ 3 ประติมากรรมพระพุทธรูป : พระบางโลหะ วัดทาดหลวง

ภาพประกอบที่ 4 ประติมากรรมพระพุทธรูป : พระบางไม้ วัดวิซุนราช

การผลิตซ้ำประติมากรรมหลวงพระบางในแนวคิดวัฒนธรรมมวลชน

จากประวัติศาสตร์ความเป็นมา และความเก่าแก่ของเมืองหลวงพระบาง ได้ส่งผลให้เกิดปรากฏการณ์ของการกล่าวถึง การค้นพบ และการถูกนำมาใช้ในปฏิบัติการต่างๆ ซึ่งหนึ่งในกระบวนการทางสังคมที่เกิดขึ้นบนพื้นที่เมืองหลวงพระบางที่เห็นได้ชัดเจน คือ การผลิตซ้ำของประติมากรรมเมืองหลวงพระบาง

ในการวิเคราะห์ถึงสาเหตุที่ก่อให้เกิดการผลิตซ้ำ (reproduction) จนกระทั่งนำมาสู่การเปลี่ยนรูปความสัมพันธ์เป็นสินค้า (commodification) จำเป็นต้องใช้กรอบแนวคิดของวัฒนธรรมกระแสนิยม (mass culture) มาร่วมวิเคราะห์ปรากฏการณ์ ซึ่งวัฒนธรรมกระแสนิยมนี้เป็นประเด็นที่นักวิชาการในช่วงปลายศตวรรษที่ 19 ถึงต้นศตวรรษที่ 20 ให้ความสนใจ ทั้งนี้เป็นเพราะช่วงเวลานั้นมีเหตุการณ์สำคัญคือ การปฏิวัติอุตสาหกรรม และจากสถานการณ์การเติบโตที่ก้าวกระโดดนี้ได้ก่อให้เกิดปรากฏการณ์การขยายตัวทางการค้าและการผลิต สินค้าจำนวนมากได้ถูกผลิตเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้บริโภค ไม่เว้นแม้แต่สินค้าทางวัฒนธรรม รวมทั้งผลงานประติมากรรม เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนี้แพร่กระจายไปทุกภูมิภาคของโลกภายใต้ระบบตลาดและระบบของทุนนิยม ซึ่งการปรับเปลี่ยนนโยบายของการปกครองของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว นับตั้งแต่การได้รับเอกราช ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครอง แม้ว่าในช่วงแรกของการปกครองประเทศในระบอบสังคมนิยมจะออกมาในลักษณะของการรวบอำนาจของกลุ่มการเมือง นั่นคือความพยายามที่จะครอบงำประเทศทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคม กระทั่งเกิดปรากฏการณ์ “วัฒนธรรมสังคมนิยมแบบลาว” และมีการโยกย้ายกลุ่มชนชั้นนำรวมทั้งกลุ่มของนายทุนเก่าเข้าค่ายสัมมนาทางการเมือง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาอุดมการณ์ทางการเมืองใหม่รวมทั้งวิพากษ์นโยบายรัฐบาลชุดเก่า ไม่เว้นแม้ประชาชนจำนวนหนึ่งก็ถูกจับกุมและถูกส่งเข้าร่วมการสัมมนาปรากฏการณ์นี้ได้สร้างบรรยากาศแห่งความหวาดกลัวและระแวงสงสัยในสังคม นอกจากการบังคับใช้กฎข้อบังคับต่างๆ ทั้งในระดับบุคคลและในทางเศรษฐกิจอย่างเข้มงวดแล้วยังมีความพยายามที่จะปลุกกระตือรือร้นประชาชนให้มีอุดมการณ์ “ที่ก้าวหน้า” มีการปิดสิ่ง

พิมพ์ ควบคุมข้อมูลข่าวสารอย่างเข้มงวดกดขัน และยังได้รับการสนับสนุนจากประเทศคอมมิวนิสต์เช่นสหภาพโซเวียตที่คอยให้ความช่วยเหลือทางการเงินได้ในบางส่วน ซึ่งนำไปสู่ภาวะเศรษฐกิจที่ล่มสลาย ยิ่งไปกว่านั้นพุทธศาสนายังได้รับแรงกดดันจากนโยบายของพรรคที่พยายามทำลายความน่าเชื่อถือของพระสงฆ์ การไม่สนับสนุนให้มีการประกอบพิธีตามแบบพุทธศาสนา การคุกคามวัตรปฏิบัติของพระสงฆ์ เช่น การบิณฑบาต การให้พระสงฆ์ทำงานสร้างผลผลิต การให้สอดแทรกอุดมการณ์ของลัทธิมาร์กซิส

แม้ว่า ลาวจะมีการปกครองแบบสังคมนิยม แต่มีความพยายามที่รัฐบาลปรับเปลี่ยนแนวทางการพัฒนาแบบสังคมนิยมของตนมาเป็น “นโยบายจินตนาการใหม่” ในปี พ.ศ.2529 นโยบายนี้ต่อมาเปลี่ยนเป็นนโยบายปฏิรูปหรือการเปลี่ยนแปลงใหม่ ความมุ่งหมายหลักประการหนึ่งของนโยบายปฏิรูปคือ เชื่อมเศรษฐกิจของลาวเข้ากับระบบทุนนิยมโลกมากขึ้น เพื่อให้ลาวเติบโตก้าวหน้าในทางเศรษฐกิจได้อย่างรวดเร็ว ในขณะที่ด้านสังคมวัฒนธรรมและความเป็นอยู่ของประชาชนนั้น รัฐบาลได้มีการผ่อนปรน และประนีประนอมมากขึ้น อีกทั้งยังมีการประสานความร่วมมือภายในภูมิภาคซึ่งเป็นกระแสน้ำหลักของทศวรรษที่ 19 ในการสร้างพลังอำนาจในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งลาวได้เป็นส่วนหนึ่งในการขับเคลื่อนและร่วมมือระดับภูมิภาค ซึ่งในการขับเคลื่อนนี้ได้ทำให้เกิดการผลิตสินค้าออกสู่ท้องตลาด โดยในช่วงแรกประเทศลาวนั้นได้ใช้พื้นที่สำคัญของประเทศ อาทิ เมืองหลวงพระบาง เวียงจันทร์ และจำปาศักดิ์ เป็นพื้นที่สำคัญในการกระจายสินค้าและการสร้างรายได้เข้าประเทศ (Andrew Roos, 1989) ซึ่งสินค้าและบริการต่างๆถูกผลิตออกมาเพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชนในประเทศ รวมทั้งการจำหน่ายให้กับนักท่องเที่ยว

ภายหลังจากลาวได้ปรับเปลี่ยนการปกครองจากสังคมนิยมมาสู่ระบบเศรษฐกิจตลาดเสรีเมื่อปี 1986 ตามนโยบายจินตนาการใหม่ (New Economic Mechanism: NEM) ส่งผลให้วัฒนธรรมทางสังคม และรูปแบบของการเสพศิลปะที่สะสมมาตั้งแต่ยุคอดีตได้ถูกทำลายลงด้วยวัฒนธรรมมวลชน ดังที่ ดไวท์แอด์โดนัลด์

(Dwight Macdonald) ที่เชื่อว่าวัฒนธรรมมวลชน เป็นแนวคิดที่สามารถทำลายระบบความคิดเดิมหรือสามารถทำให้วัฒนธรรมของชนชั้นสูงให้ตายไปทีละน้อย (John Storey, 1998) นั่นคือเกิดการผลิตผลงานทางประติมากรรมจำนวนมากในลาว โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเมืองหลวงพระบาง ผลงานประติมากรรมได้ถูกผลิตซ้ำในรูปแบบต่าง ๆ กัน ทั้งที่สร้างขึ้นเพื่อเป็นของสะสม เป็นของใช้ หรือแม้แต่การจำลองประติมากรรมต้องห้าม หรือของสงวนสำหรับชนชั้นสูงในอดีตบางชนิด อาทิ พระบาง หรือประติมากรรมที่เป็นสัญลักษณ์ของความเชื่อตามพระพุทธศาสนาและราชวงศ์ ได้ถูกนำมาประดิษฐ์สร้างเพื่อรองรับระบบการตลาดและระบบทุน แต่แนวคิดนี้ก็ถูกโจมตีจาก เอิร์นแวนสต์ แวน เดอแฮก (Ernest van de Haag) ที่เชื่อว่าแนวคิดของวัฒนธรรมมวลชนที่มีต่องานประติมากรรมและวัฒนธรรมนั้นเป็นการถดถอยของสังคม เป็นการกระทำที่อ้างอิงอยู่บนความพึงพอใจ ในขณะที่ ลี ฟิดเลอร์ (Leslie Fiedler) มองว่าวัฒนธรรมมวลชนที่มีต่อวัฒนธรรมและประติมากรรมนั้นสามารถเกิดขึ้นได้ทุกหนแห่ง ตราบเท่าที่การวัฒนธรรมจารีตประเพณีและงานประติมากรรมยังถูกทำให้เป็นสิ่งที่มีความท้าทายในการแบ่งชนชั้นทางสังคม ทั้งนี้เพราะประติมากรรมนั้นหากจะมองว่าวัฒนธรรมของศิลปะจากสายตาของชนชั้น ทำให้พบว่า กลุ่มชนชั้นที่เชื่อว่าตนเองสูงส่งกว่าคนอื่นจะมีความเชื่อว่าวัฒนธรรมและศิลปะของตนนั้นสูงส่งที่สุด มีคุณค่ามากที่สุด จำเป็นต้องสงวนไว้เฉพาะชนชั้นสูงเท่านั้น ชนชั้นอื่นไม่สามารถที่จะเสพได้ แม้ว่าจะมีกระบวนการของการผลิตซ้ำผลงานประติมากรรมเพื่อให้คนทุกชนชั้นนั้นได้มีโอกาสในการเสพความงามและสุนทรียะทางศิลปะได้ แต่วัฒนธรรมทางชนชั้นยังมีความเชื่อว่า ไม่ว่าจะเป็นศิลปะ วัฒนธรรม หรือการบริโภค ประติมากรรมของชนชั้นสูงยังถูกยกย่องว่าเป็นศิลปะที่แท้จริง แตกต่างจากศิลปะมวลชนที่ถูกผลิตซ้ำนั้นเป็นเพียงของเลียนแบบ ของปลอม ที่ไร้ซึ่งความงามและสุนทรียะ

ประติมากรรมของเมืองหลวงพระบางที่ถูกผลิตซ้ำจึงยังไม่สามารถที่จะทำลายระบบความคิดทางด้านชนชั้นที่ฝังรากลึกในวัฒนธรรมมาอย่างยาวนานได้ แต่กระบวนการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมที่มีต่องานประติมากรรมเมืองหลวงพระบาง

นั้น ได้ตั้งคำถามต่อมุมมองว่า สิ่งใดที่เป็นแก่นแท้ของความงามและสุนทรียะของ ประติมากรรมเมืองหลวงพระบางกันแน่ และปัญหาของการให้ความหมายนี้มาจาก มุมมองด้านสังคมที่เชื่อว่าความงามเป็นสิ่งที่ถูกนิยามขึ้น ซึ่งตามมุมมองแนวคิดแบบ โพสต์โมเดิร์น (Post modern) เชื่อว่าความงามและสุนทรียะไม่มีอยู่จริง และ ประติมากรรมนั้นไม่สามารถระบุหรือแบ่งแยกได้ชัดเจนว่าแบบไหนคือวัฒนธรรม ของชนชั้นสูงแท้ๆ หรือของชนชั้นล่างแท้ๆ หากแต่วัฒนธรรมมีการเปลี่ยนแปลง และหยิบยืมจากแหล่งแตกต่างกันอยู่ตลอดเวลา รวมทั้งความหมายของผลงาน ประติมากรรมเมืองหลวงพระบางด้วยเช่นกัน

การผลิตซ้ำการผลิตซ้ำประติมากรรมหลวงพระบางในแนวคิดวัฒนธรรม ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ

ในความสัมพันธ์เชิงอำนาจ มีส่วนเกี่ยวข้องและสัมพันธ์กับวัฒนธรรม มวลชน เนื่องจากกระบวนการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมนั้นถูกเชื่อมโยงให้เข้ากับระบบทุน การตลาด และระบบอุตสาหกรรม ซึ่งล้วนแต่สะท้อนให้เห็นถึงกระบวนการของ ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มของนายทุนหรือเจ้าของกิจการ กับกลุ่มแรงงาน ที่ส่งผล ถึงอำนาจของผู้ที่มีบทบาททางเศรษฐกิจ มีอำนาจทางการผลิต และสามารถชี้นำทาง ความคิดได้ ในขณะที่อีกกลุ่มเป็นแรงงานที่ยากจน ไม่มีอำนาจและถูกควบคุมใน ระบบทุนนิยม

ปรากฏการณ์ของความสัมพันธ์ระหว่างนายทุนกับแรงงานนี้เป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ซึ่งนักคิดในสกุลแฟรงก์เฟิร์ตเชื่อว่าแรงงานจะถูกเอารัดเอาเปรียบ ในขณะที่กลุ่มของนายทุนจะได้รับผลประโยชน์จากกระบวนการผลิต ซึ่งการศึกษา ทางวัฒนธรรมนิยมของกลุ่ม Frankfurt School มีนักคิดสำคัญหลายคน เช่น แม็ก ฮอร์กไฮเมอร์ (Max Horkheimer) ธีโอดอร์อดอร์โน (Theodor Adorno) วอลเตอร์ เบเนจามิน (Walter Benjamin) ลีโอ โลเวนธัล (Leo Lowenthal) และ เฮอเบิร์ ตมาร์คัส (Herbert Marcuse) (John Storey, 1998: 14) เชื่อว่า “อุตสาหกรรม ทางวัฒนธรรม” (Culture Industry) สามารถนำมาใช้เป็นกรอบในการอธิบายการ

ผลิตซ้ำโดยมองว่าผลผลิตจากอุตสาหกรรมทางวัฒนธรรมเกิดมาจากการทำให้เหมือนกัน เช่น ภาพยนตร์ วิทยุ นิตยสารรวมทั้งการทำใหม่เลียนแบบ

ในการศึกษาถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจนั้น ผู้ที่มีบทบาทเด่นในการให้ความหมายและการวิเคราะห์ถึงระบบความสัมพันธ์นี้ได้แก่ แอนโทนีโอ แกรมซี (Antonio Gramsci) ที่มุ่งให้ความสำคัญกับประเด็นของการครอบงำ (Hegemony) ที่หมายถึงวัฒนธรรมที่มาจากผู้นำทางความคิด และพยายามสร้างอิทธิพลต่อคนกลุ่มอื่นๆ ทั้งนี้รวมถึงการให้ความหมายต่อประติมากรรมของเมืองหลวงพระบาง ที่ผู้มีอำนาจคือชนชั้นปกครอง หรือ รัฐบาล ที่มีต่อคนพื้นเมือง ในการนำทฤษฎีนี้มาอธิบายการผลิตซ้ำของประติมากรรมเมืองหลวงพระบาง ทำให้พบการเกิดขึ้นของวัฒนธรรมการต่อสู้ระหว่างคนพื้นเมืองและชนชั้นปกครองหรือรัฐบาล รวมทั้งการต่อสู้กับเจ้าหน้าที่บ้านเมือง นักการศึกษา รวมทั้งผู้นำทางปัญญา ที่พยายามควบคุมและจัดระเบียบสังคม

แต่ถึงอย่างไรก็ตามประติมากรรมทางศาสนาในฐานะที่มีบทบาทต่อวิถีชีวิตของผู้คนในบริเวณลุ่มแม่น้ำโขงนั้นส่วนหนึ่งจะเห็นว่าการกราบไหว้ บูชา อธิษฐานต่อพระพุทธรูปนั้นเป็นประเพณี และพิธีกรรมอย่างหนึ่งที่มีบทบาทหน้าที่ในการสร้างความเชื่อและแนวปฏิบัติของคนในชุมชน ซึ่งพบว่าบทบาทและหน้าที่สำคัญที่มีอยู่ในประติมากรรมพระพุทธรูป คือ บทบาทในการควบคุมสังคมทั้งในแง่ของการจัดระเบียบ

การสร้างความสัมพันธ์และการควบคุมต่อระบบคิดของคน ไม่ว่าจะเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในชุมชนเป็นพิธีกรรม ความเชื่อ และแนวปฏิบัติร่วมกันเป็นบรรทัดฐานให้สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุขอีกทั้งยังมีบทบาทของการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสังคมเช่นการทำให้คนในชุมชนมีปฏิสัมพันธ์ที่แนบแน่นและก่อให้เกิดความหวงแหนท้องถิ่นและบทบาทในการควบคุมเช่นทำให้คนในชุมชนตระหนักถึงคุณค่าของ

การรักษาสิ่งแวดล้อมในชุมชนโดยเฉพาะศาสนสถาน หรือบริเวณที่พบว่ามีประติมากรรมพระพุทธรูป หรือประติมากรรมทางพระพุทธศาสนา ประดิษฐานอยู่

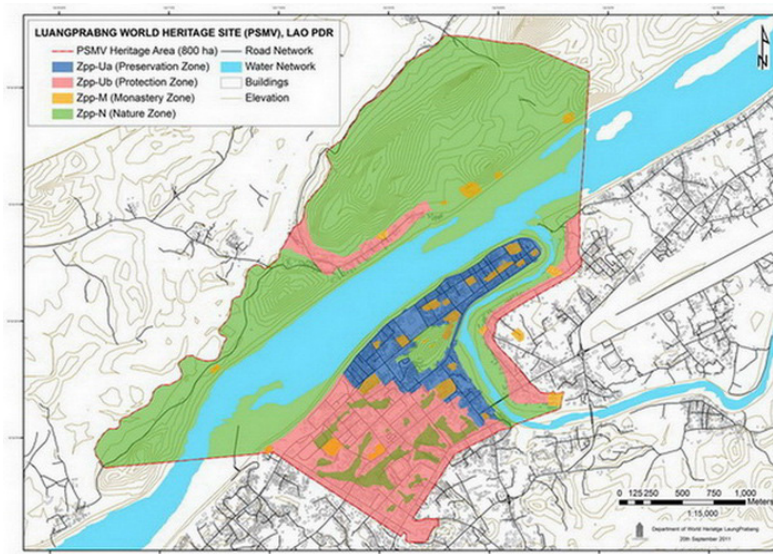
ซึ่งในส่วนของการแบ่งเขตเมืองมรดกโลกหลวงพระบางนั้นเชื่อมโยงกับความสำคัญเชิงพื้นที่ นั่นคือ หากพบว่ามรดกโลกที่สำคัญอยู่บริเวณใด สถานที่แห่งนั้นจะถูกเข้ามาจัดการและควบคุมโดยอำนาจรัฐอย่างชัดเจน ดังจะเห็นได้จากเขตพื้นที่ของเมืองหลวงพระบางที่ถูกแบ่งออกเพื่อการบริหารจัดการและอนุรักษ์ตามแผน Safeguarding and Preservation Plan (PSMV) ของเมืองมรดกโลกหลวงพระบาง ซึ่งแยกออกเป็น 4 ส่วน คือ

Zpp-Ua โซนอนุรักษ์ (preservation zone)

Zpp-Ub โซนป้องกัน (protection zone)

Zpp-N โซนธรรมชาติและทัศนียภาพ (nature and scenery zone)

Zpp-M โซนอาราม (monasteries zone)

ภาพประกอบที่ 5 แผนที่การแบ่งเขตเมืองมรดกโลกหลวงพระบาง
(Boccardi & Logan, 2007)

จากการแบ่งเขตพื้นที่ดังกล่าว ส่งผลให้ชาวบ้านหรือคนพื้นถิ่นของหลวงพระบางนั้นขาดอำนาจในการบริหารจัดการชุมชนตนเอง เพราะต้องเปิดโอกาสให้กลุ่มของนายทุนหรือกลุ่มผู้มีอำนาจในรัฐบาลเข้ามาจัดการและจัดระเบียบ รวมทั้งการลงทุนทางการค้าในเขตพื้นที่ที่ถูกกำกับด้วยเงื่อนไขการเป็นเมืองมรดกโลกทางวัฒนธรรม จากองค์การยูเนสโก ซึ่งคนพื้นเมืองไม่สามารถปรับปรุง ตกแต่ง สภาพแวดล้อม และความเป็นอยู่ของตนเองได้อย่างอิสระ กระทั่งส่งผลให้คนพื้นเมืองบางส่วนได้ย้ายถิ่นออกจากพื้นที่ และเกิดการครอบครองโดยกลุ่มของนายทุน ที่มีต่อการจัดการบริหารพื้นที่โดยการจัดสถานที่ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สะท้อนถึงการโยกหาอดีตของเมืองหลวงพระบาง

แต่ถึงอย่างไรก็ตามแม้ว่าแกรมซีได้วางรากฐานแนวคิดเกี่ยวกับเรื่อง Hegemony ซึ่งมีอิทธิพลต่อการศึกษาแบบ “วัฒนธรรมศึกษา” (Cultural Studies) แต่ก็ไม่สามารถปฏิเสธได้ว่าแนวคิด hegemony มีบทบาทส่งผลต่อการศึกษากระบวนการทางวัฒนธรรมต้องให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างกลุ่มคนที่มีบทบาทชี้นำทางสังคม กับคนที่อยู่ใต้อำนาจ เช่นเดียวกันกับปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกับเมืองหลวงพระบาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเมืองหลวงพระบางได้รับการรับรองเป็นเมืองมรดกโลกจากองค์การยูเนสโก (UNESCO) ซึ่งความสัมพันธ์และการผลิตซ้ำของงานประติมากรรมนั้นเป็นความสัมพันธ์นี้ดำเนินไปบนฐานของการผลิตและการบริโภค ภายใต้ระบบทุนนิยม แต่เมื่อเวลาเปลี่ยนแปลงไปผนวกกับนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวของรัฐบาลลาว ทำให้เชื่อได้ว่าแท้จริงแล้วคนพื้นเมืองหรือชาวบ้านเมืองหลวงพระบางเองไม่ใช่ผู้ที่เป็นแกนนำในการตอบโต้กับกระบวนการปฏิสัมพันธ์เชิงอำนาจนี้ แต่ทว่ากลับเป็นบุคคลสำคัญที่มีส่วนผลักดันและสร้างความหมายของประติมากรรมเมืองหลวงพระบางภายใต้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่เกิดขึ้น

ในความสัมพันธ์ทางสังคมในระบบทุนนิยม โดยเฉพาะสินค้าและมูลค่าของการแลกเปลี่ยนนั้นนักคิดที่สำคัญคือ ฮีโอดอร์อดอร์โน (Theodor Adorno) ที่เชื่อว่าแรงงานในระบบทุนนิยมจะแสดงพื้นที่ทางสังคมด้วยการผลิตสินค้า ดังนั้นนายทุน

จะสัมพันธ์กับแรงงานโดยกระบวนการผลิตสินค้าที่มีแรงงานเป็นผู้ผลิต ความสัมพันธ์ระหว่างนายทุนกับแรงงานจึงมาจากการผลิต เช่นเดียวกันกับประติมากรรมเมืองหลวงพระบางที่มีอำนาจทางสังคมหรือรัฐบาลนั้นมีความสัมพันธ์กับคนพื้นเมืองในฐานะของนายทุนและผู้ผลิต ซึ่งความสัมพันธ์นี้ได้กระทำผ่านนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยว ซึ่งแนวคิดของอดอร์โน นี่เป็นส่วนหนึ่งของแนวคิดแบบมาร์กซ์ ที่ให้ความสำคัญกับ คุณค่าของการแลกเปลี่ยน (Exchange value) กับคุณค่าของการใช้งาน (Use value) มาอธิบายสภาพสังคมของทุนนิยม หากนำแนวคิดนี้มาอธิบายปรากฏการณ์ผลิตซ้ำประติมากรรมเมืองหลวงพระบาง ตามมุมมองของอดอร์โนเชื่อว่าคุณค่าของการแลกเปลี่ยน ของงานประติมากรรมหลวงพระบาง คือราคาของสินค้ากลายเป็นสิ่งที่รัฐบาลต้องการและให้ความสำคัญมากกว่ามูลค่าของการใช้งานหรือความงามด้านสุนทรียะของงานประติมากรรมหลวงพระบาง หากจะยกตัวอย่างได้ชัดเจนจากการผลิตซ้ำประติมากรรม ประเภทประติมากรรมพระพุทธรูป ซึ่งเดิมนั้นเป็นวัตถุแทนสัญลักษณ์ที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา เป็นสัญลักษณ์ของการบูชาและให้ความเคารพ แต่ทว่าในการผลิตซ้ำประติมากรรมประเภทนี้ได้ถูกทำให้เป็นสินค้าที่ผลิตออกมาตอบสนองความต้องการของตลาด พระพุทธรูปจำนวนมากได้ถูกสร้างขึ้นมาแทนที่สัญลักษณ์แห่งความศักดิ์สิทธิ์ โดยกลายเป็นของที่ระลึกที่เป็นสัญลักษณ์ของเมืองหลวงพระบาง โดยไม่จำเป็นว่าผู้ที่เช่า ครอบครอง พระพุทธรูปนั้นจะนำพระพุทธรูปไปทำอะไร ด้วยเหตุนี้พระพุทธรูปจึงเปลี่ยนหน้าที่และบทบาทไปเป็นสินค้าที่สามารถซื้อขายกันได้ทั่วไป และมีหลายรูปแบบ หลายราคาให้เลือกจ่ายตราบเท่าที่ลูกค้าต้องการ

ภาพประกอบที่ 6 ประติมากรรมพระพุทธรูปที่ถูกนำมาผลิตซ้ำและจำหน่ายในเมืองหลวงพระบาง

จากมุมมองความเชื่อแบบอดอร์โน ส่งผลให้ผลงานประติมากรรมเมืองหลวงพระบาง ถูกทำให้กลายเป็นอุตสาหกรรมวัฒนธรรม (Culture Industry) ซึ่งหมายถึง การผลิตผลงานประติมากรรมในระบบทุนนิยมซึ่งผลงานประติมากรรมนั้นคือสินค้าที่จะถูกนำมาประเมินค่าด้วยราคาสำหรับขายในตลาด มากกว่าความหมายตามวัฒนธรรมความเชื่อเดิม และราคาของสินค้านั้นก็ต้องมุ่งหวังผลกำไรสูงสุด ประติมากรรมเมืองหลวงพระบางจึงนับว่าเป็นอุตสาหกรรมวัฒนธรรม จากนโยบายการส่งเสริมการท่องเที่ยว การค้าและการลงทุนของรัฐบาล อีกทั้งยังเป็นทิศทางการสร้างเศรษฐกิจ แต่ถึงอย่างไรก็ตามอำนาจที่มีผลต่อการผลิตซ้ำของประติมากรรมเมืองหลวงพระบางไม่ได้มีเฉพาะชนชั้นนายทุนหรือรัฐบาลเท่านั้น แต่ทว่าทวิภาคของนักท่องเที่ยว เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลต่อกระบวนการผลิตซ้ำ นั่นคือผู้บริโภคมีปฏิกริยาโต้ตอบกับสินค้าและบริการเช่นเดียวกับผู้ผลิตสินค้าก็มีส่วนต่อรองความต้องการของผู้บริโภค

แม้ว่าในความเชื่อของอดอร์โน ส่งผลให้ผลงานประติมากรรมเมืองหลวงพระบาง ถูกทำให้กลายเป็นอุตสาหกรรมวัฒนธรรม ที่มีองค์ประกอบคือผู้ผลิตและผู้บริโภค แต่นักคิดเช่น หลุยส์ อัลธุสแซร์ (Louis Althusser) ไม่เชื่อว่าการผลิต จะมีอิทธิพลต่อการผลิตซ้ำของงานประติมากรรมเมืองหลวงพระบางเท่านั้น แต่ อัลธุสแซร์เชื่อว่าการผลิตซ้ำงานประติมากรรมนั้นประกอบไปด้วย ส่วนของเศรษฐกิจ การเมือง และความคิด ดังนั้นกระบวนการผลิตซ้ำของประติมากรรมเมืองหลวงพระบางจึงไม่

ได้ขึ้นอยู่กับอำนาจทางการเมืองและนโยบายของรัฐบาลเท่านั้น แต่การผลิตซ้ำยังขึ้นกับรูปแบบทางเศรษฐกิจ (John Storey, 1998) นั่นคือการผลิตผลงานประติมากรรมแต่ละครั้งนั้นไม่เพียงแต่จะมีความหมายเพียงหนึ่งเดียวเท่านั้น แต่งานประติมากรรมแต่ละประเภทและแต่ละชิ้นนั้นสามารถให้ความหมายได้หลายแบบ ตามประสบการณ์ของผู้นิยามความหมายนั้น จึงเป็นการยากที่จะมีความจริงเพียงหนึ่งเดียวและเป็นการยากที่จะแบ่งแยกว่าประติมากรรมใดเป็นของสูงสำหรับชนชั้นสูง และประติมากรรมใดเป็นของสำหรับชนชั้นต่ำ

การผลิตซ้ำประติมากรรมหลวงพระบางในยุคเมืองมรดกโลก

เมืองหลวงพระบางได้รับการขึ้นทะเบียนให้เป็นมรดกทางวัฒนธรรม โดยองค์การยูเนสโก (UNESCO) เมื่อเดือนธันวาคม ค.ศ.1995 ด้วยเหตุผล คือ มีวัดวาอารามเก่าแก่จำนวนมากในเมืองหลวงพระบางและ มีบ้านเรือนอันเป็นเอกลักษณ์โคโลเนียลสไตล์ ตัวเมืองตั้งอยู่ริมน้ำโขงและน้ำคาน ซึ่งไหลบรรจบกันท่ามกลางธรรมชาติอันงดงาม ซึ่งตรงกับเกณฑ์พิจารณาของยูเนสโก คือ

(ii) - เป็นสิ่งที่มีอิทธิพลยิ่ง ผลักดันให้เกิดการพัฒนาสืบต่อมาในด้านการออกแบบทางสถาปัตยกรรม อนุสรณ์สถาน ประติมากรรม สวน และภูมิทัศน์ ตลอดจนการพัฒนาประติมากรรมที่เกี่ยวข้อง หรือการพัฒนาการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ ซึ่งได้เกิดขึ้นในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง หรือบนพื้นที่ใดๆ ของโลกซึ่งทรงไว้ซึ่งวัฒนธรรม

(iv) - เป็นตัวอย่างอันโดดเด่นของประเภทของสิ่งก่อสร้างอันเป็นตัวแทนของการพัฒนาทางด้านวัฒนธรรม สังคม ประติมากรรม วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี อุตสาหกรรม ในประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ

(v) - เป็นตัวอย่างอันโดดเด่นของวัฒนธรรมมนุษย์ ขนบธรรมเนียมประเพณีแห่งสถาปัตยกรรม วิธีการก่อสร้าง หรือการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ ซึ่งเสื่อมสลายได้ง่ายจากผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมตาม กาลเวลา

ในขณะที่มรดกโลกแห่งนี้อาจได้ขึ้นทะเบียนอย่างจำเพาะเจาะจงในโบราณสถาน ธรรมชาติ แต่หลวงพระบางทั้งเมืองได้รับการขึ้นทะเบียนให้เป็นมรดกของมวลมนุษยชาติ และยังได้รับการยกย่องว่าเป็นเมืองที่ได้รับการปกป้องรักษาที่ดีที่สุดเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

กระบวนการผลิตซ้ำประติมากรรมเมืองหลวงพระบางเกิดขึ้นภายใต้การปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์และความหมายให้กับผลงานประติมากรรมแต่ละประเภทที่เกิดขึ้นเพื่อรองรับระบบทุนและระบบเศรษฐกิจที่มาพร้อมกับการเป็นเมืองมรดกโลกของหลวงพระบาง หากจะพิจารณาปรากฏการณ์นี้ตามแนวคิดของปิแอร์บูร์ดิเยอร์ (Pierre Bourdieu, 2001) พบว่ากระบวนการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมไม่แตกต่างจากการผลิตสินค้าทางอุตสาหกรรม ซึ่งมีกระบวนการที่คล้ายกัน เช่น กระบวนการทำให้เป็นสินค้า ซึ่งกระบวนการผลิตสินค้าทางวัฒนธรรมของประติมากรรมเมืองหลวงพระบางเสมือนเป็นสินค้าอุตสาหกรรม นั่นคือแม้แต่วัฒนธรรมที่เป็นนามธรรมก็ผ่านกระบวนการทำให้เป็นสินค้าหรือถูกผลิตเป็นสินค้าได้นับตั้งแต่ความรู้ด้านการผลิตงานประติมากรรมของสกุลช่างเมืองหลวงพระบาง กระบวนการทำให้เป็นมาตรฐานการผลิตแบบเป็นมาตรฐานเดียวกันของอุตสาหกรรม นั่นคือวัฒนธรรมที่ผลิตผลงานออกมาเหมือนกันจนเป็นมาตรฐานเดียวกัน อาทิประติมากรรมพระพุทธรูปไม้ ที่มีระบบของการผลิตผ่านโรงงานอุตสาหกรรมและมีตลาดขายที่เลียนแบบประติมากรรมดั้งเดิมแบบโบราณ รวมถึงอุตสาหกรรมการผลิตวิถีทัศนวิถีสีวิตในชุมชนลงเผยแพร่ทางอินเทอร์เน็ต อีกทั้งมีการผลิตจำนวนมากเช่นเดียวกับการผลิตในระบบอุตสาหกรรมที่เน้นการผลิตในเชิงปริมาณ ผ่านโรงงานการผลิตทั้งนี้เพื่อให้ราคาถูกลงและได้จำนวนมาก ปรากฏการณ์นี้ส่งผลต่องานประติมากรรมที่เดิมเคยเป็นการผลิตแบบพื้นบ้านที่เคยต้องใช้เวลามากในการผลิต มาเป็นการผลิตแบบอุตสาหกรรมที่ใช้เวลารวดเร็ว กระทั่งคนพื้นเมืองได้หันมาสั่งผลงานประติมากรรมจากโรงงานอุตสาหกรรมมาจำหน่ายแทนการผลิตแบบเดิม

เมื่อเมืองหลวงพระบางเข้าสู่การเป็นเมืองมรดกโลก ส่งผลให้มีความชัดเจนถึงการสร้างความหมายใหม่และการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ของประติมากรรม ซึ่งใน

ยุคเริ่มต้นของการเป็นเมืองมรดกโลก ประติมากรรมหลวงพระบางได้ถูกครอบงำ (Hegemony) จากกลุ่มของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากการสร้างเศรษฐกิจผ่านนโยบายการท่องเที่ยวและการอนุรักษ์ รวมทั้งการใช้ประโยชน์จากเมืองหลวงพระบาง ดังที่ แอนโตนิโอแกรมซี (Gramsci Antonio, 1971) ได้กล่าวไว้ว่าอำนาจของการปฏิบัติการทางวัฒนธรรมจะมีการกระทำผ่านกลไกอุดมการณ์และชนชั้นที่มีอำนาจในกลไกของการผลิต ทั้งนี้แกรมซีเชื่อว่าผู้ที่มีอำนาจในการผลิตจะมีอำนาจในการควบคุมความคิดด้วยเช่นกัน ซึ่งเมื่อนำมาวิเคราะห์ผ่านกลไกของการผลิตซ้ำประติมากรรมหลวงพระบางแล้ว จึงเชื่อได้ว่าการผลิตซ้ำนี้กระทำโดยผู้ที่มีอำนาจคือรัฐบาล ที่ในช่วงแรกของการเป็นเมืองมรดกโลกมีแต่ภาครัฐเท่านั้นที่คุมปัจจัยในการผลิต ด้วยเหตุนี้กระบวนการสร้างความหมายและอัตลักษณ์ของประติมากรรมเพื่อนำมาสู่การผลิตซ้ำนั้นจึงถูกกำหนดไว้ด้วยการตัดสินใจของรัฐ และการถ่ายทอดอุดมการณ์ผ่านกลไกการพัฒนาไปสู่พื้นที่เมืองหลวงพระบาง ซึ่งผู้ที่มีส่วนได้เสียจากการผลิตซ้ำประติมากรรมหลวงพระบางอย่างเลี่ยงไม่ได้ คือ กลุ่มของคนพื้นเมืองโดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มของชาติพันธุ์ ที่ได้ถูกนำเอาวัฒนธรรมมาใช้รองรับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว โดยการทำให้วัฒนธรรมให้เป็นสินค้านี้รวมถึงการสร้างผลงานประติมากรรม ไม่ว่าจะเป็นการผลิตผลงานประติมากรรมผ่านฝีมือช่างที่กลุ่มคนชาติพันธุ์ไม่มีอิสระในการทำงานแต่ถูกจำกัดขอบเขตให้มีการผลิตสินค้าให้มีมาตรฐานเดียวกัน ในที่นี้รวมถึงการทำการแสดงระหว่างการผลิตขึ้นงานต่อหน้านักท่องเที่ยว

การผลิตซ้ำประติมากรรมหลวงพระบางนี้เป็นส่วนหนึ่งของวงจรแห่งวัฒนธรรม (Circuit of Culture) ซึ่งเริ่มจากการผลิต (Produced) การบริโภค (Consumed) การควบคุมจัดการ (Regulated) และการสร้างความหมายใหม่ (Creating meanings) ให้กับงานประติมากรรมหลวงพระบาง โดยประติมากรรมที่ถูกนำมาผลิตซ้ำมากที่สุด เช่น พระบาง ที่ถูกยกระดับให้เป็นสัญลักษณ์ของสิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมืองของเมืองหลวงพระบาง ที่ถูกยกย่องให้เป็นศูนย์กลางของการท่องเที่ยว และการชื่นชมความงามและความศักดิ์สิทธิ์ ที่มักถูกผลิตซ้ำบนแผ่นพับ หรือป้ายโฆษณาการท่องเที่ยวหลวงพระบาง อีกทั้งยังเป็นรูปแบบของการผลิตซ้ำของประติมากรรมที่มาปรากฏ

บนผลงานศิลปกรรมประเภทอื่นๆ เช่น การสกรีนภาพพระบางลงบนผืนผ้า การถูกทำเป็นของที่ระลึกโดยเฉพาะอย่างยิ่งของที่ระลึกเช่น โปสการ์ด ภาพถ่าย พวงกุญแจ และประติมากรรมพระพุทธรูปทั้งที่ทำจากไม้ โลหะ ปูนปั้น และวัสดุอื่นๆ ในลักษณะทวงท่า ลีลา ในแบบต่างๆ เพื่อเป็นของที่ระลึกสำหรับนักท่องเที่ยว ปรากฏการณ์นี้ส่งผลให้เกิดกระบวนการผลิตผลงานประติมากรรม ซึ่งกลายเป็นการผลิตเพื่อจำหน่าย และจากการผลิตผ่านโรงงานอุตสาหกรรมจำนวนมากจึงส่งผลให้ผลงานประติมากรรมมีราคาที่ต่ำลง จึงนับว่าเป็นผลงานประติมากรรมที่ตรงความต้องการของนักท่องเที่ยว โดยนักท่องเที่ยวสามารถซื้อของสะสมเลียนแบบศิลปะของชนชั้นสูงในอดีตมาไว้ในครอบครองของตนเองได้ แต่ถึงอย่างไรก็ตามกระบวนการผลิตซ้ำประติมากรรมเมืองหลวงพระบาง จำเป็นจะต้องมีการอนุรักษ์อัตลักษณ์ของการผลิตแบบดั้งเดิมเพื่อไม่ให้ภูมิปัญญาสูญหาย ซึ่งทางรัฐบาลได้สร้างพิพิธภัณฑ์เพื่อเก็บสะสมประติมากรรมที่เป็นของโบราณดั้งเดิม รวมทั้งการบรรจุองค์ความรู้ของการผลิตผลงานประติมากรรมหลวงพระบางในรูปแบบดั้งเดิมผ่านการสร้างหลักสูตรในการศึกษา และการทำวิจัย ซึ่งถือได้ว่าเป็นอีกรูปแบบหนึ่งของการผลิตซ้ำประติมากรรมหลวงพระบางเช่นกัน

ภาพประกอบที่ 7 พิพิธภัณฑ์แห่งชาติหลวงพระบาง

ปัจจุบันคนพื้นเมืองหลวงพระบาง มีการปรับตัวของวิถีชีวิตให้เข้ากับกระแสของเมืองมรดกโลกและการท่องเที่ยวเพื่อรองรับระบบทุนนิยมที่มาพร้อมกับการยกระดับทางเศรษฐกิจและการสร้างรายได้ ซึ่งคนพื้นเมืองหลวงพระบางมีการจัดการชุมชนอย่างมีส่วนร่วมกับหน่วยงานในท้องถิ่น ซึ่งในความเป็นจริงแล้ว คนพื้นเมืองหลวงพระบางที่ดูเปลือกนอกจะคล้ายกับการเป็นเจ้าของกิจการ แต่แท้จริงแล้วได้ขายสิทธิ์การครอบครองให้กับนักลงทุนชาวต่างชาติ โดยคนพื้นเมืองเป็นเพียงผู้จัดการและดูแลกิจการเท่านั้น ด้วยเหตุนี้การค้าขายและการท่องเที่ยวจึงไม่ใช่อาชีพหลักของคนพื้นเมือง แต่ทว่าเป็นอาชีพของนายทุนที่เข้ามาตั้งรกรากที่เมืองหลวงพระบางมากกว่า และอาชีพหลักของคนพื้นเมืองหลวงพระบางยังดำรงอยู่กับการทำการเกษตร การเพาะปลูก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำนา และแม้ว่ากระแสเมืองมรดกโลกจะมีความสัมพันธ์กับการผลิตซ้ำประติมากรรมหลวงพระบาง แต่การวางแผนของการใช้ทรัพยากรทางวัฒนธรรมของเมืองหลวงพระบางนั้นไม่ได้มีความทั่วถึง แต่มีการเติบโตของการผลิตซ้ำประติมากรรมเพียงพื้นที่ที่ได้รับการระบุว่าเป็นเขตการป้องกันและอนุรักษ์ตามแผน Safeguarding and Preservation Plan (PSMV) เท่านั้น

สรุปผลการวิจัย

สรุปการผลิตซ้ำประติมากรรมเมืองหลวงพระบางในฐานะเมืองมรดกโลก

การให้ความหมาย การนิยามอัตลักษณ์ และการผลิตซ้ำประติมากรรมหลวงพระบาง เกิดขึ้นจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มของผู้มีอำนาจในสังคม ผู้ผลิต คนพื้นเมืองหลวงพระบาง และกลุ่มผู้บริโภคที่มีปฏิสัมพันธ์เชิงอำนาจและล้วนแต่ส่งผลให้เกิดการผลิตซ้ำประติมากรรมในรูปแบบต่างๆ ที่หลากหลาย ซึ่งในบางครั้งสามารถมองได้ว่าการผลิตซ้ำประติมากรรมเมืองหลวงพระบางนั้นเป็นการส่งเสริมเศรษฐกิจและยกระดับทางรายได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเมืองหลวงพระบางได้รับการยกย่องให้เป็นเมืองมรดกโลกทางวัฒนธรรม แต่ในขณะเดียวกันการผลิตซ้ำประติมากรรมได้ก่อให้เกิดอัตลักษณ์และความหมายใหม่ให้กับงานประติมากรรมซึ่งอัตลักษณ์ของ

ประติมากรรมหลวงพระบางนั้นไม่ได้สูญหาย แต่มีการปรับเปลี่ยนให้เข้ากับ บทบาทใหม่เพื่อรองรับกระแสเมืองมรดกโลกและธุรกิจการท่องเที่ยว ทั้งนี้เกิดขึ้น จากการสูญหายไปของสกุลช่างฝีมือ ซึ่งแต่เดิมนั้นเมืองหลวงพระบางมีช่างฝีมือด้าน ประติมากรรม คือ ช่างหลวงและช่างพื้นบ้าน แต่ช่างกลownั้นได้ลดจำนวนน้อยลง และที่เหลือส่วนมากจะมีอายุมาก ส่งผลให้คงเหลือแต่ช่างพื้นเมืองทั่วไปที่ยังคง ถ่ายทอดภูมิปัญญาและตัวตนของเมืองหลวงพระบางลงสู่ผลงานประติมากรรม ด้วยเหตุนี้จึงเห็นได้ว่าประติมากรรมเมืองหลวงพระบางมีการหยิบยืมอัตลักษณ์บาง ส่วนจากวัฒนธรรมของพื้นที่อื่นมาจะด้วยเหตุผลว่าอัตลักษณ์เก่ามีพลังลดน้อยลง อัตลักษณ์ใหม่ได้ถูกสร้างขึ้นมาแทนที่ผ่านการบูรณาการระหว่างอัตลักษณ์ใหม่และ อัตลักษณ์เดิม และเนื่องจากอัตลักษณ์ของประติมากรรมไม่ได้มีสถานะที่ตายตัว ไม่หยุดนิ่ง ดังจะเห็นได้จากการผลิตซ้ำประติมากรรมเมืองหลวงพระบางมีพัฒนาการ ที่แตกต่างกันไปตามกาลเวลา และนโยบายของภาครัฐ และบริบททางสังคมที่เปลี่ยนไป

จากแนวคิดทุนทางวัฒนธรรมของ ปีแอร์ บูร์ดิเยอร์ (Pierre Bourdieu) แนวคิดการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม ของ เรย์มอนด์วิลเลียมส์ (Raymond Williams) และแนวคิดมาร์กซิสต์สายวัฒนธรรมนิยม (culturalism) ทั้งที่เป็นวัฒนธรรมของ มวลชน วัฒนธรรมจากความสัมพันธ์เชิงอำนาจและวัฒนธรรมของภาษา มาหา รวมทั้งการบูรณาการแนวคิดความสัมพันธ์ของอำนาจในทัศนะของแอนโทนีโอ แกรมสกี (Antonio Gramsci) ทำให้เชื่อได้ว่ากระบวนการผลิตซ้ำประติมากรรมหลวงพระ บางมีความเชื่อมโยงกับทุนทางวัฒนธรรมของเมืองหลวงพระบางที่มีอยู่แต่เดิม อันส่งผลให้เกิดกระบวนการเปลี่ยนความสัมพันธ์ให้กลายเป็นสินค้า ก่อให้เกิดชนชั้น ระหว่างนายทุน และแรงงานภายใต้ระบบของการผลิตประติมากรรม ซึ่งสอดคล้อง กับแนวคิดด้านเศรษฐศาสตร์การเมืองของมาร์กซ์ที่เข้าครอบงำความเป็นใหญ่ (Hegemony) และเกิดครอบงำทางอุดมการณ์ของกลุ่มที่มีอำนาจในการสร้างผล ประโยชน์ และสร้างเศรษฐกิจ ผ่านการควบคุมอำนาจในฐานะของผู้ที่มีส่วนได้เสีย ในงานประติมากรรม จนกระทั่งเชื่อได้ว่าทั่วทั้งเมืองหลวงพระบางนั้นเต็มไปด้วยการ ครอบงำด้วยระบบทุนและอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวภายใต้ความเป็นเมืองมรดก

โลกทางวัฒนธรรม

นอกจากประติมากรรมเมืองหลวงพระบางที่ถูกผลิตซ้ำแล้ว ยังพบว่าในเมืองหลวงพระบางนั้นมีการผลิตซ้ำทางอุดมการณ์และความคิดให้กับคนพื้นเมืองและกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆที่มีในหลวงพระบาง โดยการกระทำนี้เป็นการกระทำแบบค่อยเป็นค่อยไป โดยกลุ่มคนเหล่านี้ได้ตกอยู่ภายใต้อุดมการณ์ของชนชั้นปกครองโดยที่ไม่รู้ตัว แม้ว่าลักษณะของการครอบงำทางความคิดที่เกิดขึ้นในเมืองหลวงพระบางไม่ได้เกิดจากการบังคับ แต่กลุ่มอำนาจเช่นรัฐบาล ใช้ลักษณะของการบีบบังคับผ่านระบบเศรษฐกิจและเขตพื้นที่ที่ถูกระบุว่าเป็นเขตอนุรักษ์ (preservation zone) เขตป้องกัน (protection zone) เขตธรรมชาติและทัศนียภาพ (nature and scenery zone) และ เขตอาราม(monasteries zone) ซึ่งหากนำแนวคิดของ บูร์ดิเยอร์ (Bourdieu, 2001) มาวิเคราะห์ถึงปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกับหลวงพระบาง จะพบว่าในยุคของเมืองมรดกโลก เมืองหลวงพระบางได้ตกอยู่ภายใต้การครอบงำทางทุนวัฒนธรรม (Cultural Capital) ซึ่งทุนเหล่านี้ปฏิบัติการณ์อยู่ในวิถีชีวิตชาวเมืองหลวงพระบางตลอดเวลา ผ่านการทำงานของกลไกทางสถาบันต่างๆในสังคม ที่ล้วนแต่ส่งเสริมให้ปรากฏการณ์การครอบงำนี้ยังคงอยู่ ไม่เว้นแต่แม้แต่การครอบงำการผลิตซ้ำในรูปแบบต่างๆที่มีต่อประติมากรรมหลวงพระบางด้วยเช่นเดียวกัน

เอกสารอ้างอิง

- Andrew Ross. (1989). **No Respect : Intellectuals and Popular Culture.** Routledge, London.
- Boccardi, G., Logan, W. (2007). **Reactive monitoring mission to the town of LuangPrabangworld Heritage Property Lao PDR, 22-28 November 2007.** Paris: World Heritage Centre and ICO-MOS.
- Bourdieu, Pierre. (2001). **The Forms of Capital,** Oxford University Press, Oxford.

- Gramsci, Antonio. (1971). **Selections form the Prison Notebooks**. London, Lawrence and Wishart.
- John Storey. (1994). **Cultural Theory and Popular Culture : A Reader**. Hemel Hempstead, Harvester Wheatsheaf.
- John Storey. (1998). **An Introdcution of Cultural Theory & Popular Culture**. University of Georgia Press, Athens.
- Pierre Bourdieu. (1984). **Distinction A Social Critique of the Judgment of Taste**. Translated by Richard Nice. Havard University Press, Cambridge.
- Raymond Williams.(1963).**Culture and Society**.Penguin, Harmondsworth.
- Raymond Williams. (1965). **The Long Revolution**. Penguin, Harmondsworth.
- Theodore Adorno and Max Horkheimer. (1972). **Dialectic of Enlightenment**. Herder and Herder, New York.